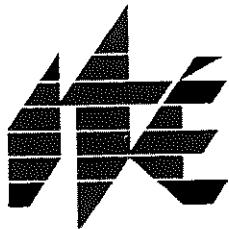
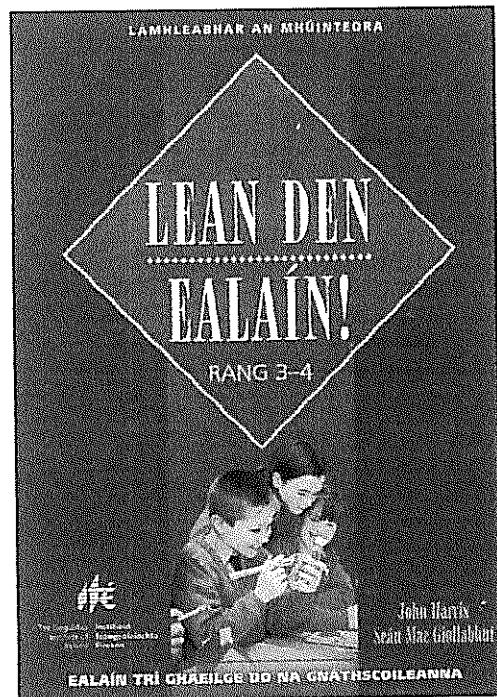

Title	Leabharlann Choláiste ne Rinne
Creators	Nic Dhonnchadha, Aoibheann
Date	1999
Citation	Nic Dhonnchadha, Aoibheann (1999) Leabharlann Choláiste ne Rinne. Féile náisiúnta dramaíochta 1999. pp. 53-58.
URL	https://dair.dias.ie/id/eprint/1028/

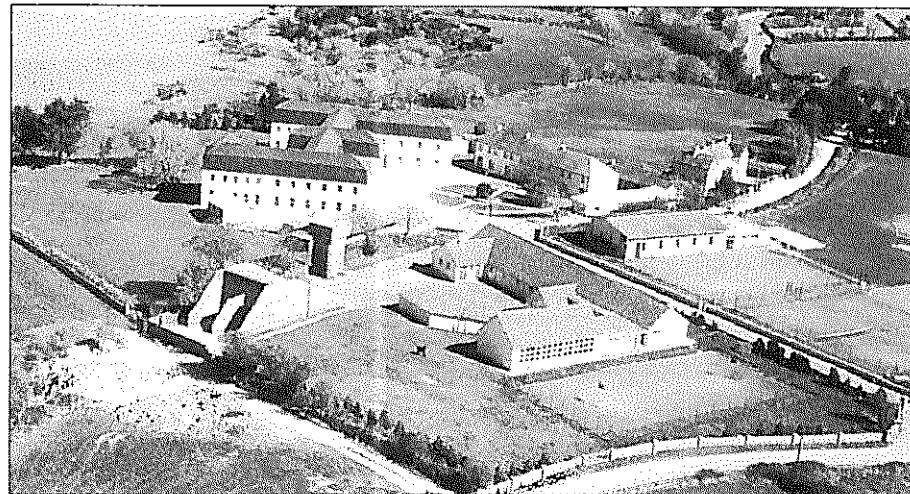

Institiúid Teangeolaíochta Éireann

Ealaín trí Ghaeilge do Rang 3 – 4 , Gnáthscoileanna

Tuilleadh Eolais:
Fón: 01 676-5489
Facs: 01 661-0004
Ríomhphost: ite@ite.ie

Coláiste na Rinne

LEABHARLANN CHOLÁISTE NA RINNE

le Aoibheann Nic Dhonnchadha

An cnuasach leabhar agus lámhscribhinní a dh'fhág an Dr. Risteard de Hindeberg (1863-1916) le hoidhreacht ag Coláiste na Rinne is iad is fotha agus is bunús don Leabharlann athá inniu ann.

Chuaigh an Dochtúir d'éag i bPort Cládhach Lá Fhéile Pádraig 1916.¹ Scríobhadh tuairisc ghairid ar a leabharlann ('The late Dr. Henebry's Library') insan Munster Express an 6 Bealtaine 1916. Dúraíodh sa tuairisc go raibh a chnuasach leabhar agus lámhscribhinní ('several valuable Irish MSS') ságtha le hoidhreacht ag Coláiste na Rinne aige, agus go rabhadar cheana fhéin i Leabharlann an Choláiste.

¹Mo bhúiochas do Liam Ó Fearachair, Iarsmalann Dhún Garbhdin, a thug an t-eolas san dom.

Thimpeall 200 leabhar athá i gnuasach de Hindeberg. Ar na seoda athá ann thá na macasamhla a foilsfodh san aois seo caite de Leabhar na hUidhre (1870), An Leabhar Breac (1872-6), Leabhar Laighean (1880), agus Leabhar Bhaile an Mhóta (1887).

Thá roinnt irisí sa chnuasach, dó n' trí litreacha, agus beagán cíopleabhar chomh maith. Formhór na gcíopleabhar, nótaí sa nGearmáinis athá iontu a thóg Risteard le linn dó bheith ag freastal léachtas in Freiburg agus in Greifswald insna blianta 1896-8. Bhreacadh sé abairtí fáin i nGaeilge insna cíopleabhair seo. Déardaoin an 9 Nollaig 1897 deir sé gur tháinig bás Phiarais, a athar, chun a chuimhne: 'Trí bliadna eusin tacadso indiu fuair m'athair bocht bás. Ro léigheas indaifrenn indiu ar a anmaim.' Roinnt laethanta ina dhiaidh sin, Dé Luain an 13 Nollaig, thagair sé don aimsir: 'Snechta salach air maitin,' agus mar bharr ar an donas, deir sé: 'Tinnes fiacal ocum ar feadh na hoidhche.'

LÁMHSCRÍBHINNÍ I GCNUASACH DE HINDEBERG

Is iad na lámhscríbhinní a bhronn sé ar an gColáiste, áfach, lámhscríbhinní ón 19ú haois, cheithre cinn ar fad acu do réir dealraimh, an chuid is luachmhaire dá oidhreacht, mar athá:

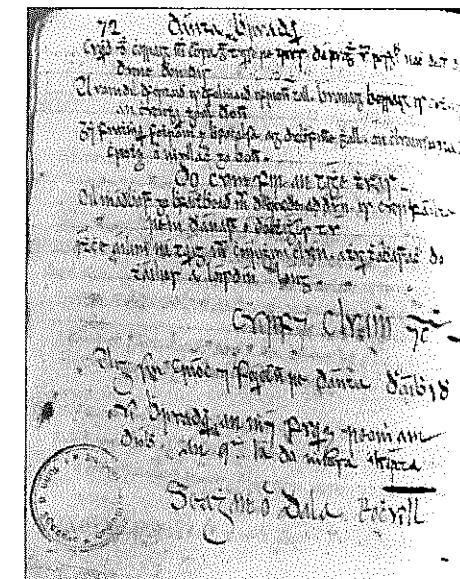
LS 1. Lgh 400. Cheithre lámhscríbhinní in aon leabhar amháin: (a) lgh 1-60, dhá scéal Rúraíochta. Scríobhais: Amhlaoibh Ó Súilleabháin, Callaínn, Co. Chill Chainnigh, 1812. (b) lgh 61-70, dán diaga. Gan ainm scríobhaí. (c) lgh 71-304, aibítir na Gaelainne, clár nod, agus cnuasach filsochta. Scríobhais: Donnchadh Ulf, Droichead Abhann Ó gCearnaigh, Co. an Chláir, 1816. (d) lgh 305-400, filsocht le Tadhg Dall Ó hUiginn, Dáibhí Ó Bruadair, etc. Scríobhais: Seán Ó Dálaigh, Eochaill agus Lic Fhuaráin. Chríochnaigh Seán scríobh dhánta Bhruadair an 9 Márta [? 1829] (thá na huimhreacha scriosta sa lámhscríbhinn). Is ionann an lámhscríbhinn seo, dála an scéil, agus an scríbhinn a dtugtar di in de Brún, Treoirliosta, 78 § 348.

LS 2. Lgh 362. Dhá lámhscríbhinn in aon leabhar amháin:
 (a) lgh 1-136, téacsanna próis, laithe Fianafochta agus dánta eile. Scríobhais: Seán Ó Súilleabháin, an Righlán, paróiste Achadh Bolg, Múscraí Thoir, Co. Chorcaí, 1819. (b) lgh 5-226, laithe Fianafochta agus dánta eile, cuid acu le haistriú Béarla. Scríobhais: Tomás Ó hÉigearaigh, Ros Ó gCairbre, Co. Chorcaí, 1839.

Thá dhá bhileog (lgh [i-ii], 227-8) a scríobh Donnchadh Ulf ceangailte isteach sa leabhar so. Is le LS 1 a bhaineann an chéad cheann acu ó cheart, áit ar chóir di teacht i ndiaidh lch 304.

LS 3 (ar a dtugtar coitianta 'Lámhscríbhinn an Niallaigh').
 Lgh 546. Filsocht, aistí agus comhfhereagras i mBéarla, etc. Príomhscríobhais: Pádraig Ó Néill, Ónáinn, Co. Chill Chainnigh, 1818-19. Roinnt leathanach inti chomh maith a scríobh Micheál Óg Ó Longáin, Carraig na bhFear, 1813, do Art Ó Laoghaire; agus a thuilleadh inti a scríobh Seán Ó Doinn, Garraí Ricín, Co. Chill Chainnigh, 1863.

Thá roinnt bileog a scríobh Risteard de Hindeberg fhéin ceangailte isteach sa lámhscríbhinn seo; ar cheann acu san thá cíip den amhrán 'Maidin Domhnaigh a's mé ag dul go hEochaill,' a shínigh sé mar leanas: 'Risteird De h-Enebre, air na sgríobhadh an seachtmhadh lá de mhí Lughnasa 1888.'

Leathanach de lámhscríbhinn atá i dtaisce i gColáiste na Rinne.

An ceann déanach des na cheithre lámhscríbhinní a bhí in oidhreacht de Hindeberg, thá sí in Leabharlann Náisiúnta na hÉireann ó 1927 i leith, áit ar thugadh an uimhir G 230 dhi (feic Ní Shéaghdha, Catalogue, 26-30; Ó Macháin, ‘Patrick Carmody,’ 138-9).

LÁMHSCRÍBHINNÍ SEACHAS CINN AS OIDHREACHT DE HINDEBERG
Thá trí cinn eile de lámhscríbhinní ón 19ú haois i Leabharlann an Choláiste, mar athá:

LS 4. Lgh 364. Forus feasa ar Éirinn. Scríobhaí: Pádraig Ó Cearmada, Tigh an Mhuilinn, Cill Rosanta, Co. Phort Láirge, 1893-4.

LS 5. Lgh 200. Forus feasa ar Éirinn. Scríobhaí: Pádraig Ó Cearmada (ar a láimh); gan dáta (ach roimh LS 4 dar le Ó Macháin, ‘Patrick Carmody,’ 141).

Is dealrach gurb é Liam Ó Miadhacháin. (1874-1960) a bhronn an dá lámhscríbhinn seo ar an gColáiste. Bhreac Micheál Ó Béara, iarShuirbhéir Bhaile Dhún Garbhán, nótaí in LS 4 in 1911. Sa nóta déanach uaidh (10 Deireadh Fómhair 1911) thagair sé do ‘Mr. Fraher,’ Domhnall Ó Fearachair, Dún Garbhán (1852-1929), an té, do réir dealraimh, gur leis an lámhscríbhinn san am san. Is chun Liam Uí Miadhacháin a thit sí ina dhiaidh sin, dála mar a thit adhbhar eile le Domhnall: thá nota (le peann luaidhe) in láimh Liam uirthi á rá gurb é Pádraig Ó Cearmada, Cill Rosanta, a scríobh í.

LS 5 níl aon deimhniú ann go raibh sí a chuigint ag Domhnall Ó Fearachair, ach thá sé dian nó bhí, agus is uaidh, ní foláir, a fuair Liam í. Thá nota arís (le peann luaidhe) in láimh Liam uirthi seo á rá gurb é Pádraig Ó Cearmada, Cill Rosanta, a scríobh í.

LS 6. Lgh 52. Gan ainm scríobhaí. ‘Cúirt an Mheadhon Oidhche,’ etc.

Is iad muintir Shéamais Uí Chléirigh, Port Láirge, a bhronn an lámhscríbhinn seo ar an gColáiste in 1982. Bhí sí i gColáiste Eoin, Port Láirge, in 1904, nuair a thug an tAthair Pádraig de Paor tuairisc uirthi insan chlár a dhlí fhoilsigh sé an bhliain sin de lámhscríbhinní Choláiste Eoin.² Nuair a dhein beirt mhac léinn clár nua de lámhscríbhinní Choláiste Eoin in 1923 níor luadh an lámhscríbhinn seo a chuigint (feic Ó Fiannachta, Clár, 1). Thá bileog amháin in easnamh idir lgh 28 agus 29 ó foilsíodh tuairisc an Phaoraigh ar an lámhscríbhinn (‘Irish MSS,’ 633 § XXXIV); níl an mhír le ‘Patrick Wall’ - roinn (g) ag an bPaorach - inti anois).

LEABHARTHA NÓTAÍ UÍ SHÍOTHCHÁIN

In litir a scríobh sé chun Úna Parks, Bean Bhreatnach, an 10 Márta 1979, thug Nioclás Barún, mac deirfear an Ardeaspaig Mhichíl Uí Shíothcháin, cuntas uaidh ar an stair a bhaineann le ‘Ag Crfost an Síol,’ an phaidir a cheap a uncail do chárta chuimhneacháin Bhrighidín Ní Chíarghusa, iníon Sheáin, a fuair bás in 1916 agus dhá bhliain déag slánaithe aici. (Thá sampla den chárta in Ó Domhnaill, Iolscoil na Mumhan, 65). Agus stair na paidre sin á ríomh aige; thagair an Barúnach don dréacht di a bhí le fáil i gceann de leabhartha nótaí an Ardeaspaig; ‘his little black covered note books which contained all of his gleanings of Irish from 1906-1944,’ agus dúirt sé gur thug sé chun an Choláiste na leabhartha nótaí seo tar éis bháis a uncail in 1945.

Bhí os cionn fiche leabhar nótaí ar fad i gcuasach so an Ardeaspaig, agus is orthu a bhunaigh Risteard B. Breatnach a mhórshaothar, *Seanachaint na nDéise II* (Baile Átha Cliath 1961). Dhein Pádraig Ó Cadhla (1875-1948) cóip lámhscríbhetha de leabhartha nótaí Uí Shíothcháin, cóip athá ar buanchoimeád sa Leabharlann i bhfochair na mbunleabhar.

ADHBHAR NUA A BHRONNADH AR AN GCOLÁISTE

Le blianta beaga anuas thá mórán carad tar éis adhbhar a bhronnadh ar Leabharlann Choláiste na Rinne. Luatar anso dhá mhír ar leith ar leith.

Duine mór muinteartha leis an Ardeaspag Ó Siadháin ba ea Seán Ó Cadhla (1885-1918), údar Cathair Phortláirge agus na Déise (1917). Is in seilbh

² *Mo bhuiochas don Dr. Pádraig de Brún, a thug an t-eolas san dom; cf. de Brún Treoirliosta 87 § 404.*

Sheáin a bhí bunscríbhinn an dráma Eachtra na mbróig leis an Ardeaspag (feic Ó Domhnaill, Iolscoil na Mumhan, 181) agus bhronn nia Sheáin, Tomás Ó Cadhla, Gort na Daibhche, ar an gColáiste i in 1997.

In 1997 thit tabharthas oll-luachmhar chun an Choláiste nuair a bhronn an Dr. Diarmaid Ó hAirt ar an gCoiste an cnuasach téipeanna a thit le hoidhreacht chuige shéin ón Dr. Piaras de Hindeberg (1912-82). Thá sa chnuasach so na céadta uair an chloig tafadta ós na cainteoirf Déiseacha dob shearr ar thaistil Piaras ina measc in seascaidí, seachtóidí agus ochtóidí na haoise seo.

As méid a measa ar an taisce athá séna gcúram thá Coiste an Choláiste le déanaí tar éis lear mór airgid a chaithreamh do chóiriú nua-árais agus ionad coimeádta dos na seoda so - do bhuanú cuimhne na n-údar do scríobh, agus cuimhne na gearad do bhronn.

de Brún, Pádraig, *Lámhscríbhinní Gaeilge: Treoirliosta* (Baile Átha Cliath 1988).

Mac Gréagóir, Art Pádraig, 'Cionnus do ceapadh Marbhna Oilibhéar Grás agus dhá dhán eile,' *Eigse* 2/4 (1940) 267-73.

Ní Shéaghda, Nessa, *Catalogue of Irish manuscripts in the National Library of Ireland VI* (Baile Átha Cliath 1980)

Ó Conchúir, Brendán, *Scriobhaithe Chorcaí 1700-1850* (Baile Átha Cliath 1982)

Ó Domhnaill, Micheál, *Iolscoil na Mumhan ris a ráidtear an tan seo Coláiste na Rinne; Gearr-stair* [Rinn Ó gCuanach 1987]

Ó Fiannachta, Pádraig, *Clár lámhscríbhinní Gaeilge: leabharlanna na cléire agus mionchnuasaigh 1* (Baile Átha Cliath 1978)

Ó hAirt, Diarmaid, 'Maire Ní Chaoimh, File agus Seanchaí,' *An Linn Bhuit: Iris Ghaeltacht na nDéise 2* (1998) 50-59

Ó hÓgáin, Dáithí, *Duanaire Osraioch; Cnuasach d'fhiltocht na ndaoine ó Cho. Chill Chainnigh* (Baile Átha Cliath 1980)

_____, *Duanaire Thiobraid Árann: Cnuasach d'fhiltocht na ndaoine ó oirdheisceart an chontae* (Baile Átha Cliath 1981)

Ó hÓgáin, Éamonn, 'Scriobhaithe lámhscríbhinní Gaeilge i gCill Chainnigh 1700-1870,' *Kilkenny: History and society*, eag. William Nolan, Kevin Whelan (Baile Átha Cliath 1990)

Ó Macháin, Pádraig, *Riobard Sheldon: Amhráin agus dánta* (Baile Átha Cliath 1995)

_____, 'Patrick Carmody, Irish Scholar,' *Decies: Journal of the Waterford Archaeological & Historical Society No. 53* (1997) 133-43

Ó Néill, Eoghan, *Gleann an Óir: Ar thóir na staire agus na litríochta in Oirthear Mumhan agus i nDeisceart Laighean* (Baile Átha Cliath 1988)

Power, Patrick, 'Irish MSS, in library of St. John's College, Waterford,' *Irishleabhar na Gaedhilge* 14 (1904) 572, 584, 606-7, 632-3.

Foinse

Priomhnuachtán Náisiúnta na Gaeilge

An Cheathru Rua, Co. na Gaillimhe

Fón: 091 595520 Faics: 091 595524

Riomhphost: nuacht@foinse.ie

<http://www.foinse.ie>

Forlónadh Speisialta Oideachais:

Ar fáil gach deireadh seachtaire

Nuacht
Náisiúnta
Idir Náisiúnta
Aniar
Aneas
Aduaidh
Anoir

Tellifís
Ceol
Leabhair
Scannán
Spórt

MJ Flood

A tradition in Reliability & Quality

Head Office: Sandyford Bus. Pk, Foxrock Dublin 18. Ph: 01-2952701

Suppliers of:

Konica Photocopiers

Muratec Facsimile systems

Risograph Digital Copy Printers

Neolt Large format Copiers

General Stationery

Grundig Dictation Systems

BRANCH
NETWORK

Wexford

Ph: (053) 43323

Sligo

Ph: (071) 63179

Dundalk

Ph: (042) 31242

Cork

Ph: (021) 506228

Galway

Ph: (091) 564064

Limerick

Ph: (061) 312211

Waterford

Ph: (051) 72960

Athlone

Ph: (0902) 74479

